

Буняк Олена Петрівна

старша наукова співробітниця,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)
olenabunyak@ukr.net

Olena P. Bunyak

senior research fellow,
The National Museum of the History of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

ПЕДАГОГІЧНИЙ МУЗЕЙ – АРХІТЕКТУРНА ПЕРЛИНА ПАВЛА АЛЬОШИНА

THE PEDAGOGICAL MUSEUM AS THE ARCHITECTURAL PEARL OF PAVLO ALYOSHYN

Анотація

У статті йдеться про Педагогічний музей (нині – Будинок учителя), споруджений на поч. ХХ ст. за проектом київського архітектора Павла Альошина (1881–1961) на кошти мецената Семена Могильовцева (1846–1917). Історію будівництва (1910–1911), капітального ремонту (1919 – поч. 1920-х) та добудови (1937–1938) Педагогічного музею висвітлено на основі архівних документів та публікацій у тогочасній періодиці.

Ключові слова: архітектор, архітектурний проект, меценат, київська будівля, Педагогічний музей, срібна модель, кошторис, капітальний ремонт, архівний документ, Національний музей історії України.

Abstract

The article aims at the Pedagogical Museum (now the Teacher's House), built in the early twentieth century according to the project of Kyiv architect Pavlo Alyoshyn (1881–1961) at the expense of the philanthropist Semen Mohyliovtsev (1846–1917). The history of the construction (1910–1911), major repairs (1919–early 1920s) and completion (1937–1938) of the Pedagogical Museum are elucidated on the basis of the archival documents and publications in periodicals of that time.

Key words: architect, architectural project, philanthropist, Kyiv buildings, Pedagogical Museum, silver model, estimate, overhaul, archive document, The National Museum of the History of Ukraine.

У 1911 р. архітектурний ансамбль Києва збагатився чудовою спорудою – Педагогічним музеєм (нині – Будинок учителя), збудованим за проектом молодого архітектора Павла Альошина на кошти відомого мецената Семена Могильовцева.

Павло Федотович Альошин (1881–1961) – талановитий інженер та художник-архітектор, випускник Петербурзького інституту цивільних інженерів (1904) та Петербурзької академії мистецтв (1917)¹. Народився в Києві в родині відомого будівельного підрядника Федота Олександровича Альошина, вихідця із селян Калузької губернії. На час спорудження Педагогічного музею П. Альошин створив кілька вдалих конкурсних проектів: зразкове чотирикласне училище ім. Н. А. Терещенка в Києві (1903), будинок торговельно-промислового товариства Бажанова й Чувалдіної у Санкт-Петербурзі (1907–1909), комерційне училище в Казані (1906), гімназію в Єкатеринбурзі, публічну бібліотеку в Києві (1909)².

Семен Семенович Могильовцев (1846–1917) – голова Київського біржового комітету, дійсний статський радник, почесний член багатьох благодійних організацій, член Правління Київського художньо-промислового і наукового музею³. Народився в родині брянського купця, закінчив Новгород-Сіверську гімназію, навчався на юридичному факультеті Петербурзького університету. В 1876 р. переїхав до Києва й розгорнув успішну комерційну діяльність, що давало йому можливість спонсорувати численні ініціативи, спрямовані на суспільну користь.

Історія будівництва Педагогічного музею (1909–1911) висвітлена в науковій та популярній літературі. Водночас публікацій про його капітальний ремонт (1919 – поч. 1920-х), реконструкцію та добудову (1937–1938) вдалося віднайти небагато. Зокрема, певні відомості щодо капітального ремонту будинку Педагогічного музею наводять О. Кучерук⁴ і В. Ковалинський⁵. Про реконструкцію та добудову споруди у зв'язку із розташуванням у ній Українського філіалу

---

1 Буняк О. Матеріали архітектора Павла Альошина в зібранні Національного музею історії України // Науковий вісник Національного музею історії України. Збірник наукових праць. – Вип. 4. – Київ, 2019. – С. 168–183 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.nmiu.com.ua/index.php/nv/article/view/289/258> (дата звернення: 24.03.2020). – Назва з екрана.

2 Тимофійко В. Зодчі України кінця XVIII – початку ХХ століть. Біографічний довідник. – Київ, НДІТІАМ, 1999. – С. 12–13.

3 Отчет Киевскаго художественно-промышленнаго и научнаго музея имени государя императора Николая Александровича за 1909 г. – Киев: Типография С. В. Кульженко, 1910. – 19 с.

4 Кучерук О. Українська Центральна Рада: історія будинку. – Київ: [б. в.], 2010. – С. 38–39, 40–42.

5 Ковалинський В. Меценаты Киева. Сборник очерков. – 2-е изд., испр. и доп. – Киев: Кий, 1998. – 536 с.

Центрального музею В. І. Леніна повідомляли радянські періодичні видання⁶, дослідники Б. Піанида⁷, О. Ігнатов⁸ і О. Кучерук⁹.

Авторка статті ставить за мету дослідити, залучивши архівні документи та тогочасні періодичні видання, участь архітектора П. Альошина в капітальному ремонті Педагогічного музею 1919 р. (підготовка кошторису та керівництво ремонтними роботами) й у реконструкції та розширенні будівлі в 1937–1938 рр. (підготовка проєкту та керівництво будівельними роботами).

Педагогічний музей при Київському навчальному окрузі відкрили в 1902 р. у будівлі гімназії на Печерську¹⁰. Із проханням допомоги у будівництві приміщення для Музею до С. Могильовцева звернувся попечитель Київського навчального округу П. Зілов, оскільки заклад не мав власної будівлі¹¹, а Товариство грамотності, яке опікувалося методичним кабінетом при Київському навчальному окрузі, звернулося до міської Думи із проханням виділити земельну ділянку під спорудження Педагогічного музею¹².

Для розробки проєкту споруди запросили архітектора П. Альошина, який підготував два його варіанти. У пояснювальних записках до першого (14 червня 1909 р.) та другого (1910) варіантів проєктів зазначені дві назви майбутньої споруди: “Освітній дім імені С. С. Могильовцева в Києві”¹³ та “Педагогический музей Цесаревича Алексея в Києве”¹⁴. Водночас опублікований у 1911 р. в одному з київських часописів ескіз проєкту має назву “Народный дом С. С. Могильовцева”¹⁵. У першому варіанті “було закладено основу майбутньої споруди”¹⁶, яка у другому варіанті майже не змінилася, лише трохи було перероблено бокові службові входи, покращено пропорцію вікон тощо. До реалізації прийняли другий варіант.

Закладання першого каменя споруди Педагогічного музею відбулося 30 липня 1910 р. о 13-00 і приурочувалося до дня народження спадкоємця трону – царевича Олексія, якому минуло шість років. Під час урочистостей у підмурок “въ первомъ углу съ правой стороны сооружаемаго зданія”¹⁷ заклали пам’ятну дошку з текстом, який завершувався словами: “...заложено на благое просвѣщеніе русскаго народа зданіе педагогическаго музея Цесаревича Алексея стат. сов. С. С. Могилевцевымъ, его иждивеніемъ, по проєкту гражданскаго инженера П. А. Алешина”¹⁸. Будівельні роботи виконувала компанія найбільшого київського підрядника Л. Гінзбурга. Всю роботу С. Могильовцев контролював особисто або через своїх представників – десятників.

Урочисте освячення Педагогічного музею відбулося 28 серпня 1911 р. о 14-00. До новозбудованого приміщення прибули високоповажні гості, яких особисто зустрів С. Могильовцев. “Гости направлялись съ вестибюля по широкой каменной лѣстнице, устланной коврами, во второй этажъ въ одинъ изъ выставочныхъ заль, где и предназначался чинъ освященія зданія, заль этотъ очень красиво декорированъ былъ тропическими растеніями <...> Молебень и чинъ освященія совершалъ высокопреосвѣщенный Флавіанъ”¹⁹. Про присутність на освяченні музею П. Альошина публікація не повідомляє. Вигляд Педагогічного музею на час освячення описується в тогочасній публікації, текст якої ми вважаємо за доцільне навести майже цілком: “Это прекрасное зданіе – последнее украшеніе Києва, вообще теперь богатаго красивыми постройками. Фонъ строенія бѣлый. Большой бронзовый орель укрепленъ надъ центромъ зданія, и подъ нимъ надпись «На благое просвѣщеніе русскаго народа», а на портикѣ – надпись «Педагогическій музей цесаревича Алѣксея». Верхъ зданія венчаетъ металлическій остекляенный куполь. Строилъ музей и проектировалъ киевлянинъ, гражданскій инженеръ П. А. Алешинъ. Все зданіе въ стилѣ ампиръ. Къ фронтоу ведеть лѣстница изъ гранитныхъ монолитовъ (отъ 300 до 500 пудовъ) и пандусъ для вѣзда. Съ главнаго фасада два боковыхъ входа спеціально для библіотеки и канцеляріи. Фризъ всѣхъ фасадовъ на протяженіи 150 аршинъ украшенъ высѣченными барельефами, выражающими идею просвѣщенія. Барельефы исполнены по моделямъ петербургскихъ скульпторовъ Козлова и Дитриха. Рисунки одобрены комиссіей профессоровъ. Въ стилѣ ампиръ выполнена и вся внутренняя отдѣлка зданія. Въ полукруглыхъ просторныхъ сѣняхъ широкая лѣстница вверхъ, съ канделябрами по бокамъ; въ боковыхъ крылахъ с ней – вѣшалки. Въ музее помещаются: большой заль собраній съ рядами комнатъ; возлѣ него читальный заль и кабинеты – просторные и светлые; затемъ аудиторія для лекцій устроена амфитеатромъ въ два яруса, со сценой, вмѣщаетъ 650 слушателей, оборудована изящной мебелью изъ краснаго дерева; освѣщается сверху. Къ сцене примыкають справа большой физическій кабинетъ, слѣва – собственно залы музея. Подъ

6 Хаустов П. Музей В. І. Леніна в Києві // Соціалістичний Київ. – 1937. – № 3. – С. 9–12; Милев С. М., Левченко В. А., Пети В. І. Музей В. І. Леніна в Києве // Архитектурная газета. – 1938. – 25 января. – С. 4; Силин О. П. Визначна архітектурна пам’ятка Києва // Український історичний журнал. – 1975. – № 5. – С. 107–113; Гонкало В. І., Герасименко І. С. Проєкт Киевского филиала Центрального музея В. І. Леніна // Строительство и архитектура. – 1977. – № 10. – С. 14–18.

7 Піанида Б. Н. Монументальная живопись в конференц-зале музея В. І. Леніна в г. Києве: Дис. ... канд. искусствоведения. – Киев, 1951. – 197 с.

8 Ігнатов О. Н. Будинок музею В. І. Леніна в Києві. – Київ: Держбудвидав УРСР, 1960. – 17 с.

9 Кучерук О. Вказ. праця. – С. 40–42.

10 Ковалинскій В. Вказ. праця. – С. 420.

11 Там само. – С. 422.

12 Кучерук О. Вказ. праця. – С. 10.

13 Там само.

14 Там само. – С. 59.

15 Искусство. Живопись. Графика. Художественная печать. – 1911. – № 2. – С. 94.

16 Скібіцька Т., Мокроусов О. Простота шляхетного стилю: оздоблення Педагогічного музею // Пам’ятки України. – 2013. – № 11. – С. 27.

17 Торжество закладки зданія Педагогическаго музея имени Цесаревича Алексея в Києве // Киевлянин. – 1910. – 31 июля. – № 209. – С. 4.

18 Там же.

19 Освященіе Педагогическаго музея имени Цесаревича Алексея // Киевлянин. – 1911. – 29 августа. – № 238. – С. 4.

вторимъ ярусомъ аудиторіи, соотвѣтствующимъ третьему этажу здания, кольцеобразное фойе, гдѣ будутъ находиться витрины музея. Въ третьемъ этажѣ идутъ три большихъ залы для выставокъ, одна съ площадью въ 65 кв. саж [сажнів. – Б. О.]. Желѣзная рѣшетка съ золочеными на столбикахъ орлами идетъ отъ здания музея по обѣ стороны Владимирской улицы. По бокамъ главного подъѣзда разбиты клумбы цвѣтовъ”²⁰.

29 серпня 1911 р. до Києва завітав російський імператор Микола II із сім’єю та почтом, щоб 30 серпня, до 50-річчя скасування кріпосного права, взяти участь в урочистому відкритті пам’ятника Олександрю II. З нагоди візиту монарших осіб до Києва С. Могильовцев замовив на київській ювелірній фабриці Й. Маршака срібну модель Педагогічного музею (рис. 1), яку особисто вручив імператорові. В газеті “Кієвлянинъ” подавалося таке бачення події: “4 сентября, въ 3 часу дня, имѣлъ счастье представляться Его Императорскому Величеству Государю Императору устроитель педагогического музея имени Цесаревича Алѣксея д. с. с. С. С. Могилевцевъ. Представлѣніе происходило во Дворце <...> С. С. Могилевцевъ имѣлъ счастье поднести Его Величеству хлебъ-соль, чистаго серебра модель на мраморномъ пьедесталѣ устроенаго имъ музея имени Наслѣдника Цесаревича и фотографический альбомъ музея”²¹.

Означена срібна модель, яка залишилася в Києві, нині зберігається в Національному музеї історії України, у фондовій групі “Речі з вмістом дорогоцінних металів”, шифр – “РДМ” (зберігач групи – завідувачка сектору Шевченко О. В.)²².

Урочисте відкриття Педагогічного музею відбулося майже через рік після освячення – 5 жовтня 1912 р. С. Могильовцев у промові наголосив, що “...красивой своей архитектурой, удобномъ расположеніемъ отдѣльныхъ помѣщений и соотвѣтственнымъ оборудованіемъ своимъ зданіе музея обявано архитектору-строителю П. А. Алешину”²³. Виступаючи перед присутніми, П. Альошин підкреслив особливу заслугу мецената С. Могильовцева, завдяки якому він “...имел возможность выразить в натуре почти все, что я, как архитектор, считал необходимым...”²⁴. І це не просто шанобливі слова. Спочатку передбачалося, що будівництво музею “...обойдется не свыше 300 тыс. рублей, теперь же, въ виду нѣкоторыхъ улучшеній строительного матеріала и приданія зданію изящнаго вида, стоимость его достигаетъ полумилліона рублей”²⁵. За архітектурне вирішення Педагогічного музею імені Цесаревича Олексія П. Альошин отримав дворянський титул²⁶.

Блокам’яний, вишуканий, шляхетний, споруджений у неокласицистичному стилі, будинок Педагогічного музею протягом 1918–1919 рр. внаслідок артилерійських обстрілів, вибухів та пожеж зазнав втрат та значних руйнувань. “В 1918 году зимой в него попало около 10 снарядов. В 1918 г. весной по распоряженію Центральной Рады были разломаны существенные части аудиторіи: железобетонные барьеры, ложи, притоки подогретого воздуха, и т. п. <...> В декабре того же года взрыв, происшедший возле здания Музея, окончательно вывел его из строя годных для пользования зданій. В настоящее время зданіе Музея в большинстве без стекол в окнах и куполе, с разрушенными входами, запущенное до крайней степени, подверженное разрушительному действию непогоды, нуждается в немедленном капитальном ремонте...”²⁷ – так у травні 1919 р. доповів про стан будівлі Д. Ейленкриг колегії Комуналдділу губвиконкому. Отже, будинок був не придатний для користування. Створена при Народному комісаріаті освіти комісія з капітального ремонту Педагогічного музею впродовж декількох місяців не могла отримати необхідні кошти. На той час вартість робіт “по даным строителя здания Музея П. Ф. Алешина, выражается суммою около 600 000 руб., из коих на одно остекление потребуется до 240 000 руб.”²⁸. На засіданні 16 травня 1919 р. Колегія комунального господарства ухвалила протокол № 11, у п. 2 якого перелічено такі завдання: 1. доручити будівельному підвідділу “представитъ смету ремонта Педагогического музея”, 2. витрати на ремонт “приводить за счет Наркомвнудела”, 3. “затребовать от Наркомвнудел ассигнования соответствующих сум...”²⁹.

Народний комісаріат освіти, занепокоєний тим, що ремонт будівлі Педагогічного музею має виконуватися за рахунок Народного комісаріату внутрішніх справ, 22 травня 1919 р. звернувся до Колегії комунального господарства з листом, у якому йшлося про те, що “Наркомпрос доводитъ до відома Колкомхозу, що він ні в якому разі не може дати згоду на використання будинку Педагогічного музею на другі потреби...”³⁰. Будинок колишнього Педагогічного музею, за твердженням Наркомосу, мав стати “Палацом освіти”, де розмішуватимуться бібліотека, лекторій, зразковий фізичний кабінет, музей наочних приладів, педагогічна виставка й географічна колекція. А в листі від 4 червня 1919 р. Наркомосу до Народного комісаріату внутрішніх справ висловлено незгоду з тим, щоб будівлю Педагогічного музею передали для потреб іншого відомства, і підкреслено, що “зачначений будинок побудовано спеціально для Педагогічного Музею з пристосуванням окремих його помешкань для обслуговування тих чи інших педагогічних установ”³¹.

На чергове звернення Наркомосу № 896/5501 від 7 липня 1919 р. Колегія комунального господарства 9 липня того самого року повідомила, що вжила всіх заходів для відновлення будівлі Педагогічного музею: “строителем его П. Альошиным” складений детальний кошторис на ремонт будинку, який розглянув та затвердив Держконтроль. Усі

20 Открытие в Киеве памятника Александру II и Педагогического музея имени наследника цесаревича Алексея Николаевича // Исторический вестник. – 1911. – № 10. – С. 383–384.

21 Представление Государю Императору д. с. с. С. С. Могилевцева // Киевлянин. – 1911. – 5 сентября. – № 245. – С. 2.

22 Національний музей історії України. – Фонди. – РДМ–1339.

23 Торжество открытия Педагогического музея // Киевлянин. – 1912. – 6 октября. – № 277. – С. 3.

24 Скібіцька Т., Мокроусова О. Вказ. праця. – С. 26.

25 К сооружению в Киеве Педагогического музея имени Цесаревича Алексея // Киевлянин. – 1911. – 14 августа. – № 223. – С. 5.

26 Ерофалов-Пилитчак Б. Архитектура советского Киева. – Киев: Издательский дом “А+С”, 2010. – С. 423.

27 Державний архів м. Києва (далі – ДАК). – Ф. 163. – Оп. 7. – Спр. 2054. – Арк. 3.

28 Там само. – Арк. 3 зв.

29 Там само. – Арк. 3 зв.

30 Там само. – Арк. 112.

31 Там само. – Арк. 4.

необхідні суми Колегія ухвалила “незамедлительно отпустить”, ремонт приміщення вже почали, “один из самых трудных вопросов – остекление здания – разрешен: в музей уже привезено большая часть потребного стекла надлежащего качества (бемское)”³².

Відділ комунального господарства виконкому Київської ради робітничих та селянських депутатів 11 липня 1919 р. наказав завідувачому ремонтним відділом вжити всіх необхідних заходів для ремонту Педагогічного музею та поінформував, що П. Альошин призначений керівником робіт, а С. Севрук – їх молодшим виконавцем³³.

Кошторис капітального ремонту будинку Педагогічного музею, підготовлений П. Альошиним, становив 1 136 997 крб 61 коп.³⁴ (рис. 2). Держконтроль розглянув та затвердив його в сумі 952 291 крб 38 коп.³⁵. Згідно із висновком, “...представленная смета на капитальный ремонт здания Педагогического Музея возражений по существу не встречает, т. к. указанные в ней работы <...> вполне отвечают необходимости и современному состоянию этого здания. <...> В заключение нельзя не отметить того, что по форме смета составлена образцово и может служить руководством при составлении смет вообще Строительного отдела”³⁶. За підрахунками П. Альошина, кількість скла, потрібного для будинку Педагогічного музею, становила “537 000 кв. в. [вершків – Б. О.]”³⁷, з них подвійного бемського – 431 000 кв. в.”³⁸. Кошторис, складений “на основании Расценочной ведомости, существующих цен и условий производства строительных работ в г. Киеве в июне 1919 г.”, над яким П. Альошин працював із 16 травня 1919 р., був готовий вже 28 червня 1919 р.³⁹. Такий стислий термін виконання свідчить про високий професіоналізм та надзвичайну працездатність архітектора.

Не менш цікавими в межах цього дослідження є два архівні документи – акти № 78 та № 96, складені та підписані “строителем здания Педагогического музея” П. Альошиним, представником губдержконтролю, інженером-ревізором В. Буйком та молодшим виконавцем робіт із капітального ремонту С. Севруком. У першому документі від 10 липня 1919 р. йдеться про те, що комісія, обговоривши питання “остекления металлических оконных переплетов и купольного перекрытия здания Музея”, дійшла до висновку, що через неможливість придбати потрібне скло, “считая недопустимым остекление купола одинарным стеклом, постановили стеклить наружную поверхность купольного перекрытия двойным стеклом (толщ. 3–4 мм), допуская приобретение такового по рыночной цене, не превышая положенной в смете цены – 80 коп. за кв. вершок”⁴⁰. У другому документі від 24 липня 1919 р. зазначено, що “при осмотре стекла уже вставленного в купольное перекрытие, а также предназначенного для вставки, установили, что вышеуказанное стекло действительное двойное бемское толщиной от 3 до 4 миллиметров”⁴¹. Ці матеріали свідчать, зокрема, про те, як професійно, ошадливо та відповідально ставився П. Альошин до виконання дорученої йому роботи.

Ремонтні роботи під керівництвом П. Альошина відбувалися і після зміни влади в серпні 1919 р.⁴². В жовтні 1919 р., під час боїв за Київ між білогвардійськими та більшовицькими військами, будівля музею знову зазнала пошкоджень. У пояснювальній частині до чергового кошторису П. Альошин вказав, що будинок Педагогічного музею потребує ремонту внаслідок отриманих ушкоджень, “викликаних бомбардуванням 1–5 жовтня 1919 р.”⁴³.

У першій пол. 1920-х рр. у будинку колишнього Педагогічного музею діяли Київський інститут міжнародних відносин, Пролетарський музей, Музей революції та Київський музей революції (з 1925). В цей час П. Альошин продовжував опікуватися будівлею. У березні 1921 р. він обіймав посаду “архітектора Інституту міжнародних відносин”⁴⁴, у грудні 1923 р. вів “нагляд і керівництво роботами по ремонту Пролетарського музею”⁴⁵.

В 1937 р. ЦК ВКП(б) ухвалив рішення про створення в Києві Українського філіалу Центрального музею В. І. Леніна, вибір для якого зупинили на приміщенні Київського обласного виконавчого комітету (колишнього Педагогічного музею). “Обрання саме цього будинку під Музей В. І. Леніна треба визнати дуже вдалим”⁴⁶, – вважав архітектор М. Гречина. Будинок споруджували як будівлю музейного призначення з урахуванням спеціальних вимог до таких приміщень щодо їх планування та освітлення природнім світлом. Однак загальна площа споруди була недостатня для майбутнього Музею В. Леніна: “... будівля має 28 тис. м³, а музей потребуватиме близько 40 тис. м³ для задоволення всіх потреб в експозиційній, науковій і адміністративно-господарській галузі”⁴⁷. Вирішити цю проблему можна було шляхом реконструкції та добудови споруди, що вже існувала. За проектом, складеним архітектором П. Альошиним, передбачалося добудувати спочатку два бічні корпуси й потім сполучити їх між собою третім корпусом, паралельним до головного фасаду. Таким чином утворився б внутрішній замкнений двір, прикрашений “партерною зеленню, квітами, скульптурами і фонтаном”⁴⁸, а обсяг добудованої

32 Там само. – Арк. 5.

33 Там само. – Арк. 6, Арк. 11.

34 Там само. – Арк. 42.

35 Там само. – Арк. 5.

36 Там само. – Арк. 10, 10 зв.

37 Вершок – міра довжини, дорівнює бл. 4,4 см.

38 ДАК. – Ф. 163. – Оп. 7. – Спр. 2054. – Арк. 27.

39 Там само. – Арк. 42–50 зв.

40 Там само. – Арк. 20.

41 Там само. – Арк. 28.

42 Ковалинский В. Вказ. праця. – С. 431.

43 Кучерук О. Вказ. праця. – С. 39.

44 Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф. 8. – Оп. 1. – Спр. 57. – Арк. 42.

45 Там само. – Арк. 30.

46 Гречина М. І., Бабат М. Музей В. І. Леніна в Києві // Архітектура Радянської України. – 1939. – № 1. – С. 4.

47 Хаустов П. Вказ. праця. – С. 10.

48 Там само. – С. 11.

частини становив би 17 тис. м³.

За іншим проектом, автором якого був архітектор О. Лінецький, передбачалося прибудувати до основної споруди триповерховий корпус у формі літери "П". Загальний обсяг прибудови в цьому проекті такий самий, як і у проекті П. Альошина. Добудована споруда утворювала б внутрішній двір, оформлений фонтаном і зеленими насадженнями. Перевага проекту О. Лінецького полягала в тому, що будівництво здійснювалося одночасно, а не двома чергами, як передбачав П. Альошин. Недоліком було те, що можливість подальшого розширення будівлі виключалася. Крім того, на думку спеціалістів, проект О. Лінецького "створює враження саме прибудови і архітектурно недостатньо пов'язаний з існуючим будинком"⁴⁹. А за проектом П. Альошина добудовані бокові фасади "не тільки добре пов'язуються з архітектурою старого будинку, але й надають йому ще більшої монументальності і виразності..."⁵⁰.

Урядова комісія затвердила проект П. Альошина. 11 квітня 1937 р. архітектор підписав угоду на виконання цього проекту, робочих креслень та ведення нагляду за будівельними та оздоблювальними роботами⁵¹. Попри те, що роботи з будівництва й реконструкції розпочалися навесні 1939 р., музей планували відкрити вже в листопаді того самого року до 20-тої річниці Жовтневої революції. Фактично ж Музей В. І. Леніна почав діяти 29 серпня 1938 р.⁵²

На завершення варто вказати, яких змін зазнав будинок колишнього Педагогічного музею внаслідок реконструкції та добудови. До реконструкції, з огляду на 35-метрову висоту будівлі (разом із банею), бічні фасади здавалися дещо короткими, а сама баня – завеликою. Після реконструкції вони стали монументальнішими, баня ще краще пов'язувалася із спорудою, а її зовнішній вигляд набув завершеності і більшої величності⁵³. Внаслідок добудови музею отримав ще 10 залів, загальна кількість яких досягла 17. Архітектор П. Альошин розробив не лише загальний план споруди Педагогічного музею, а й усі елементи будинку, окремі деталі та обладнання, вишукані рисунки зовнішніх і внутрішніх дверей, меблів, люстр, огорож, вікон і сходових маршів, дверних порталів і навіть таких дрібних елементів як дверні і віконні ручки та інше. Це дало автору можливість створити оригінальну, визначну за функціональною, художньою і технічною єдністю споруду.

"Можно спорить о том, насколько здание Педагогического музея современно или архаично, типично для неоклассицизма или нет, в чем его новаторство, но несомненно одно – это подлинно аleshинское архитектурное пространство. Оно талантливо и неповторимо"⁵⁴, – так характеризує будівлю та її творця В. Ясієвич. Будинок Педагогічного музею як визначна архітектурна пам'ятка Києва входить до Державного реєстру національного культурного надбання⁵⁵ і є однією з найкращих споруд київського архітектора П. Альошина.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Буняк О. Матеріали архітектора Павла Альошина в зібранні Національного музею історії України // Науковий вісник Національного музею історії України. Збірник наукових праць. – Вип. 4. – Київ, 2019. – С. 168–183 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.nmiu.com.ua/index.php/nv/article/view/289/258> (дата звернення: 24.03.2020). – Назва з екрана.
2. Гречина М. І., Бабат М. Музей В. І. Леніна в Києві // Архітектура Радянської України. – 1939. – № 1. – С. 4–12.
3. Гонкало В. І., Герасименко І. С. Проект Киевского филиала Центрального музея В. И. Ленина // Строительство и архитектура. – 1977. – № 10. – С. 14–18.
4. Державний архів м. Києва. – Ф. 163. – Оп. 7. – Спр. 2054.
5. Ерофалов-Пилипчук Б. Архитектура советского Киева. – Киев: Издательский дом "А+С", 2010. – 639 с.
6. Ігнатов О. Н. Будинок музею В. І. Леніна в Києві. – Київ: Держбудвидав УРСР, 1960. – 17 с.
7. Искусство. Живопись. Графика. Художественная печать. – 1911. – № 2. – С. 94.
8. Ковалинский В. Меценаты Киева. Сборник очерков. – 2-е изд., испр. и доп. – Киев: Кий, 1998. – 536 с.
9. Кучерук О. Українська Центральна Рада: історія будинку. – Київ: [б. в.], 2010. – 128 с.
10. К сооружению в Киеве Педагогического музея имени Цесаревича Алексея // Киевлянин. – 1911. – 14 августа. – № 223. – С. 5.
11. Миляев С. М., Левченко В. А., Пету В. И. Музей В. И. Ленина в Киеве // Архитектурная газета. – 1938. – 25 января. – С. 4.
12. Національний музей історії України. – Фонди. – РДМ–1339.
13. Освящение Педагогического музея имени Цесаревича Алексея // Киевлянин. – 1911. – 29 августа. – № 238. – С. 4.
14. Открытие в Киеве памятника Александру II и Педагогического музея имени наследника цесаревича Алексея Николаевича // Исторический вестник. – 1911. – № 10. – С. 383–384.
15. Отчет Киевского художественно-промышленного и научного музея имени государя императора Николая Александровича за 1909 г. – Киев: Типография С. В. Кульженко, 1910. – 19 с.
16. Пам'ятки архітектури та містобудування України. Довідник Державного реєстру національного культурного надбання [в 3-х блоках] / Ред. А. П. Мардер, В. В. Вечерський. – Київ: Техніка, 2000. – 327 с. 1 блок (XVI с.) + 2 блок (327 с.)

49 Там само.

50 Гречина М. І., Бабат М. Музей В. І. Леніна в Києві // Архітектура Радянської України. – 1939. – № 1. – С. 5.

51 Кучерук О. Вказ. праця. – С. 40.

52 Силин О. П. Визначна архітектурна пам'ятка Києва // Український історичний журнал. – 1975. – № 5. – С. 111.

53 Ігнатов О. Н. Вказ. праця. – С. 8.

54 Ясієвич В. Павел Аleshин // Архитектура СССР. – 1988. – № 1. – С. 96.

55 Пам'ятки архітектури та містобудування України. Довідник Державного реєстру національного культурного надбання [в 3-х блоках] / Ред. А. П. Мардер, В. В. Вечерський. – Київ: Техніка, 2000. – С. 8.

+ 3 блок (320 с.).

17. *Пианида Б. Н.* Монументальна живопись в конференц-зале музея В. И. Ленина в г. Киеве: Дис. ... канд. искусствоведения. – Киев, 1951. – 197 с.
18. Представление Государю Императору д. с. с. С. С. Могилевцева // Киевлянин. – 1911. – 5 сентября. – № 245. – С. 2.
19. *Силин О. П.* Визначна архітектурна пам'ятка Києва // Український історичний журнал. – 1975. – № 5. – С. 107–113.
20. *Скібіцька Т., Мокроусова О.* Простота шляхетного стилю: оздоблення Педагогічного музею // Пам'ятки України. – 2013. – № 11. – С. 24–34.
21. *Тимофієнко В.* Зодчі України кінця XVIII – початку XX століть. Біографічний довідник. – Київ: НДІТІАМ, 1999. – 477 с.
22. Торжество закладки здания Педагогического музея имени Цесаревича Алексея в Киеве // Киевлянин. – 1910. – 31 июля. – № 209. – С. 4.
23. Торжество открытия Педагогического музея // Киевлянин. – 1912. – 6 октября. – № 277. – С. 3.
24. *Хаустов П.* Музей В. И. Ленина в Киеве // Соціалістичний Київ. – 1937. – № 3. – С. 9–12.
25. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф. 8. – Оп. 1. – Спр. 57.
26. *Ясевич В.* Павел Алешин // Архитектура СССР. – 1988. – № 1. – С. 96–101.

REFERENCES

1. *Buniak O.* Materialy arkhitekora Pavla Alyoshyna v zibranni Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy // Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 4. – Kyiv, 2019. – S. 168–183 / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://visnyk.nmiu.com.ua/index.php/nv/article/view/289/258> (data zvernennia: 24.03.2020). – Nazva z ekrana.
2. *Hrechyna M. I., Babat M.* Muzei V. I. Lenina v Kyievi // Arkhitektura Radianskoi Ukrainy. – 1939. – № 1. – S. 4–12.
3. *Gopkalo V. I., Gerasymenko I. S.* Proekt Kievskogo filiala Tsentralnogo muzeia V. I. Lenina // Stroitelstvo i arkhitektura. – Kiev, 1977. – № 10. – S. 14–18.
4. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva. – F. 163. – Op. 7. – Spr. 2054.
5. *Erofalov-Pilipchak B.* Arkhitektura sovetskogo Kieva. – Kiev: Izdatelskiy dom “A+C”, 2010. – 639 s.
6. *Ihnatov O. N.* Budynok muzeiu V. I. Lenina v Kyievi. – Kyiv: Derzhbudvydav URSR, 1960. – 17 s.
7. Iskusstvo. Zhyvopis. Grafika. Khudozhestvennaya pechat. – 1911. – № 2. – S. 94.
8. *Kovalinskiy V.* Metsenaty Kieva. Sbornik ocherkov. – 2-e izd., ispr. i dop. – Kiev: Kiy, 1998. – 536 s.
9. *Kucheruk O.* Ukrainska Tsentralna Rada: istoriia budynku. – Kyiv: [b. v.], 2010. – 128 s.
10. K sooruzheniyu v Kieve Pedagogicheskago muzeia imeni Tsesarevicha Alekseya // Kievlyanin. – 1911. – 14 avgusta. – № 223. – S. 5.
11. *Milyaev S. M., Levchenko V. A., Peti V. I.* Muzey V. I. Lenina v Kieve // Arkhitekturnaya gazeta. – 1938. – 25 yanvarya. – S. 4.
12. Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy. – Fondy. – RDM–1339.
13. Osvyascheniye Pedagogicheskago muzeia imeni Tsesarevicha Alekseya // Kievlyanin. – 1911. – 29 avgusta. – № 238. – S. 4.
14. Otkrytie v Kieve pamyatnika Aleksandru II i Pedagogicheskago muzeia imeni naslednika tsesarevicha Alekseya Nikolaevicha // Istoricheskii vestnik. – 1911. – № 10. – S. 383–384.
15. Otchet Kievskago khudozhestvenno-promyshlennago i nauchnago muzeia imeni gosudarya Imperatora Nikolaya Aleksandrovicha za 1909 g. – Kiev: Tipografiya S. V. Kulzhenko, 1910. – 19 s.
16. Pamiatky arkhitektury ta mistobuduvannia Ukrainy. Dovidnyk Derzhavnoho reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia [v 3-kh blokakh] / Red. A. P. Marder, V. V. Vecherskyi. – Kyiv: Tekhnika, 2000. – 327 s. 1 blok (XVI s.) + 2 blok (327 s.) + 3 blok (320 s.).
17. *Pianida B. N.* Monumentalnaya zhyvopis v konferents-zale muzeia V. I. Lenina v g. Kieve: Dys. ... kand. iskusstvovedeniya. – Kiev, 1951. – 197 s.
18. Predstavlenie Gosudaryu Imperatoru d. s. s. S. S. Mogilevtseva // Kievlyanin. – 1911. – 5 sentyabrya. – № 245. – S. 2.
19. *Sylyn O. P.* Vyznachna arkhitekturna pamiatka Kyieva // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – 1975. – № 5. – S. 107–113.
20. *Skibitska T., Mokrousova O.* Prostota shliakhetnoho styliu: ozdoblennia Pedagogicheskago muzeiu // Pamiatky Ukrainy. – 2013. – № 11. – S. 24–34.
21. *Tymofiienko V.* Zodchi Ukrainy kintsia 18 – pochatku 20 stolit. Biohrafichnyi dovidnyk. – Kyiv: NDITIAM, 1999. – 477 s.
22. Torzhestvo zakladki zdaniya Pedagogicheskago muzeia imeni Tsesarevicha Alekseya v Kieve // Kievlyanin. – 1910. – 31 iyulya. – № 209. – S. 4.
23. Torzhestvo otkrytiya Pedagogicheskago muzeia // Kievlyanin. – 1912. – 6 oktyabrya. – № 277. – S. 3.
24. *Khaustov P.* Muzei V. I. Lenina v Kyievi // Sotsialistychnyi Kyiv. – 1937. – № 3. – S. 9–12.
25. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy. – F. 8. – Op. 1. – Spr. 57.
26. *Yasiyevich V.* Pavel Aleshyn // Arkhitektura SSSR. – 1988. – № 1. – S. 96–101.

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. Срібна модель Педагогічного музею в Києві (сучасний вигляд). Фото Клочка Д.

Рис. 2. Кошторис на ремонт Педагогічного музею в Києві складений архітектором П. Альошиним. Фото автора.

Августѣйшему Наслѣднику Цесаревичу
Алексѣю Николаевичу
отъ С. С. Могилевцева
Проектъ музея Гражданскаго Инженера П. В. Алешина
Кіевъ 4 Сентября 1911г.

Рис. 1

С М Е Т А
НА КАПИТАЛЬНЫЙ РЕМОНТ
ЗДАНИЯ
педагогического музея
на сумму

ОДИН МИЛЛИОН СТО ТРИДЦАТЬ ШЕСТЬ
ТЫСЯЧ ДЕВЯТЬСОТ ДЕВЯНОСТО СЕМЬ РУБ.
ШЕСТЬДЕСЯТ ОДНУ КОП. I. 136.997 руб. 61 коп.

ПРИЛОЖЕНИЕ:

1. Расценочная ведомость.
2. Таблица помещений.
3. Таблица стекол
4. Чертежи здания:
  - а/ План цоколя, эт.
  - б/ " I-го эт.
  - в/ " II-го эт.
  - г/ " III-го эт.
  - д/ таблица оконных пролетов.
  - е/ " внутрен. переплетов.
  - ж/ оконные просветы у зала Собраний
  - и/ Типы дверей I эт.
  - к/ " " II и III этажей
  - л/ Размеры дверей парадного входа

Составил на основании Расценочной
ведомости и существующих цен и усло-
вий производства строительных работ
в г. Киеве в июне 1919 года.

Строитель здания Гражданский
Инженер Художник-Архитектор
Павел Алешин

Киев
28 июня 1919 года.